

Відгук
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Олійник Ірини Сергіївни
на тему: «Підвищення ефективності змагальної діяльності кваліфікованих
волейболісток шляхом оптимізації психологічного клімату команди» поданої
до Спеціалізованої вченої ради Придніпровської державної академії фізичної
культури і спорту для захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт

Актуальність проблеми дослідження. Дисертаційну роботу присвячено одній з важливих проблем сучасного спорту – підвищенню ефективності змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток.

Підготовка спортсменів в ігрових видах спорту має складний характер, де всі складові є значущими та впливають одна на одну. Особливе місце в підготовці в ігрових видах спорту є психологічна складова, а саме взаємодії спортсменів один з одним, з тренером як в тренувальній та змагальній діяльності, так і поза неї. Дослідження психологічних особливостей проявів особистості спортсменів та тренерів як суб'єктів спортивної діяльності дає можливість спортсменам цілеспрямовано формувати психологічні якості, які сприяють досягненню успіхів у тренувальній і змагальній діяльності; тренерам – керувати процесом підготовки, враховуючи необхідний рівень розвитку науково обґрунтованих професійних якостей спортсменів; успішно запобігати можливим професійним кризам життя тренера. В спорті психологічний клімат формується під впливом різних об'єктивних та суб'єктивних чинників: успіху діяльності, вікових особливостей, почуттів, настроїв, мотивів, потреб і стосунків між спортсменами, а також під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи самого тренера команди. На думку В. Воронової (2020), О. Гриня (2015), Є. Ільїна (2013), ігнорування згуртованості та закономірностей його формування, особливостей регуляції, оптимізації значно звужує можливості тренерського складу щодо керівництва командою.

У зв'язку з цим не викликає сумніву те, що тема дисертації Олійник І.С. є актуальною і своєчасною, має практичне і теоретичне значення.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2016 – 2020 рр. за темою «Теоретико-методичні основи планування та контролю у спортивних іграх у процесі багаторічного удосконалення» (номер державної реєстрації 0116U003012) та на 2021-2025 рр. за темою «Удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у спортивних іграх на різних етапах багаторічної підготовки» (номер державної реєстрації 0121U108307).

Роль автора полягала в організації та проведенні експериментальних досліджень, аналізі та систематизації отриманих даних, розробці авторської методики формування психологічного клімату у волейбольній команді та його оптимізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У представленій дисертаційній роботі відповідно до теми дослідження на основі сучасних наукових підходів визначено об'єкт (вплив психологічного клімату в команді на змагальну діяльність кваліфікованих волейболісток) і предмет дослідження (засоби і методи формування оптимального психологічного клімату волейбольної команди), що відповідають меті та завданням роботи.

Досягнення мети дослідження - підвищити ефективність змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток за допомогою розробленої нами авторської методики оптимізації психологічного клімату в спортивній команді та експериментально перевірити її ефективність, - передбачало поступове вирішення 4 завдань:

1. Дослідити й проаналізувати дані науково-методичної літератури вітчизняних та закордонних вчених, а також мережі «Інтернет» з питань підвищення ефективності змагальної діяльності з урахуванням психологічної

підготовленості спортсменок та оптимізації психологічного клімату у волейбольній команді.

2. Визначити показники психологічного клімату та кількісно-якісні характеристики змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток.

3. Розробити і впровадити авторську методику оптимізації психологічного клімату в спортивній команді у процес підготовки кваліфікованих волейболісток.

4. Дослідити ефективність впливу авторської методики на ефективність змагальної діяльності та показники психологічного клімату жіночих волейбольних команд.

Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження обумовлені сукупністю методологічних і теоретичних позицій (у методології дослідження провідним є системний підхід до вивчення проблеми дослідження); аналізом сучасних підходів до вирішення проблеми; організацією експериментальної роботи з використанням комплексу методів дослідження, адекватних об'єкту і предмету, меті і завданням роботи; статистичною обробкою отриманих результатів та позитивним ефектом від впровадження. Методологічною основою дослідження слугували фундаментальні наукові положення щодо управління техніко-тактичною діяльністю; моделювання показників змагальної діяльності; загальної теорії підготовки спортсменів; управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу в умовах інтенсифікації процесу підготовки.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням роботи.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів.

Достовірність отриманих результатів досліджена забезпечувалась вибором та застосуванням адекватних меті та завданням роботи методів дослідження.

Автором застосовано методи: аналіз і узагальнення даних науково-методичних літературних джерел та мережі «Інтернет»; педагогічне спостереження за тренувальним процесом та змагальною діяльністю кваліфікованих волейболісток для якісної оцінки та аналізу впливу психологічної сторони підготовленості волейболісток на їх тренувальну та змагальну діяльність; анкетування (для отримання інформації щодо спортсменок, їх взаємовідносин в системах «спортсмен-спортсмен» і «тренер-спортсмен»); інтерв'ю з тренерами спортивної команди для оцінки особистості тренерів, рівня авторитету та особливостей їх стилів керівництва, визначення особливостей взаємодії і психологічного клімату в волейбольних командах; методи психодіагностики (визначення типу темпераменту волейболісток; особливостей мотиваційної сфери спортсменок; рівня виявлення лідерства у сумісній діяльності; типових способів реагування на конфліктні ситуації; ролі волейболісток в своєму спортивному колективі; групової ефективності спортивної команди; міжособистісних та міжгрупових стосунків; типології соціальної поведінки волейболісток в умовах групової спортивної діяльності, соціально-психологічної сумісності гравців команди); аналіз та інтерпретація показників змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток; педагогічний експеримент проводився з метою визначення показників ефективності змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток, а також оцінки психологічного клімату в волейбольних командах кваліфікованих волейболісток «Орбіта-ЗНУ-ОДЮСШ» (Запоріжжя) та «Полісся-ШВСМ-ЖДУ» (Житомир); одержання нових теоретичних і експериментальних даних про особливості психологічного клімату та міжособистісної взаємодії в вертикальній та горизонтальній системах взаємодії в спортивних командах, а також їх взаємозв'язку з показниками ефективності змагальної діяльності в жіночих волейбольних командах «Орбіта-ЗНУ-ОДЮСШ» (Запоріжжя) та «Полісся-ШВСМ-ЖДУ» (Житомир); методи математичної статистики.

Достовірність результатів дослідження підтверджується інформативністю обраних методів, достатньою кількістю учасників дослідження, тривалістю досліджень та методами математичної статистики.

Новизна отриманих даних полягає :

– в розробленні авторської методики оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток на засадах цілеспрямованого впливу на особистісний розвиток, поліпшення міжособистісної взаємодії в спортивній команді, покращення зв'язків в системі «тренер – спортсмен», а також формуванні навичок оптимізації психологічного клімату в команді;

– в представленні алгоритму процесу оптимізації психологічного клімату в спортивній команді, що містить теоретичний рівень (розширення знань стосовно феномену психологічного клімату в спортивній команді) та практичний рівень, який включає такі етапи: діагностичний (оцінка індивідуально-особистісних характеристик спортсменок та тренерів, особливостей взаємодії та показників психологічного клімату), апробаційний (застосування авторської методики) і контрольно-корекційний (підведення підсумків і надання практичних рекомендацій тренерам);

– доведенні взаємозв'язків між показниками психологічного клімату в команді кваліфікованих волейболісток та показниками їх змагальної діяльності, а саме – кількості ефективних подач («Асе»), кількості ефективних блокувань, кількості набраних очок за гру;

– в розробленні комплексу спеціальних вправ для підвищення рівня сприятливості психологічного клімату у волейбольній команді в процесі підготовчого періоду річного циклу.

Окрім цього, набули подальшого розвитку відомості щодо використання засобів і методів оптимізації психологічного клімату в спортивній команді; уявлення про вплив особистості тренера на оптимізацію психологічного клімату спортивної команди; розширено дані про необхідність врахування типу темпераменту спортсменок у змагальній

діяльності кваліфікованих волейболісток; підтверджено дані щодо позитивного впливу особистісних характеристик волейболісток на психологічний клімат у спортивній команді та ефективність змагальної діяльності; про значущість позитивного психологічного клімату для успішної змагальної діяльності спортсменів;

Практична значущість досліджень пов'язана з впровадженням авторської методики оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток на засадах цілеспрямованого впливу на особистісний розвиток, поліпшення міжособистісної взаємодії в спортивній команді, покращення зв'язків в системі «тренер – спортсмен», а також формування навичок оптимізації психологічного клімату в команді; з розробкою комплексу спеціальних вправ для підвищення рівня сприятливості психологічного клімату у волейбольній команді в процесі підготовчого періоду річного циклу.

Автором надано науково-обґрунтовані практичні рекомендації тренерам щодо оптимізації психологічного клімату. Матеріали дисертаційного дослідження рекомендовано використовувати при розробці навчально-методичних посібників з волейболу, інших ігрових командних видах спорту, а також, при проведенні лекційних і методичних занять для фахівців у сфері фізичної культури і спорту.

Результати роботи впроваджено у навчально-тренувальний процес жіночих збірних команд з волейболу Бердянського державного педагогічного університету, Запорізького державного медичного університету, Запорізького національного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, федерації волейболу Запорізької області, ВК «Орбіта-ЗНУ-ОДЮСШ» (м. Запоріжжя), ВК «Полісся-ШВСМ-ЖДУ» (м. Житомир) та СК ЗДМУ «Медик» (м. Запоріжжя); у навчальний процес студентів Запорізького національного університету (дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія та методика обраного виду спорту (спортивні ігри)», «Психолого-педагогічні основи фізичного

виховання та спортивного тренування», «Волейбол з методикою викладання», «Педагогіка тренерської діяльності»; Бердянського державного педагогічного університету (дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту (ігрові види)», «Загальна теорія підготовки спортсменів»); Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (дисципліни «Спортивні ігри з методикою викладання та навчальною практикою», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Спортивно-педагогічне вдосконалення з обраного виду спорту»); Запорізького державного медичного університету (дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання», «Фізичне виховання», «Фізичне виховання та здоров'я», «Сучасні фітнес технології»), що підтверджено відповідними актами впровадження.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. За темою дисертації опубліковано 11 друкованих праць, серед яких 1 робота відображена в наукометричній базі Scopus, 2 – у фахових виданнях України, які входять до міжнародної наукометричної бази, 8 публікацій апробаційного характеру.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, 5 розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 34 таблиці, 5 формул і 13 рисунків. Список використаної літератури налічує 286 найменувань, серед них – 57 латиницею та 5 Інтернет-ресурсів.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми роботи, окреслено зв'язок роботи з науковими планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів.

У першому розділі «Психологічна підготовленість як фактор підвищення ефективності змагальної діяльності кваліфікованих

волейболісток» автором проаналізовано стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці спорту, проведено теоретичний аналіз науково-методичної літератури, здійснено узагальнення та систематизацію даних з проблеми дослідження, а саме розглянуто психологічні особливості колективу волейбольної команди, дослідження психологічного клімату у волейбольній команді, специфіку змагальної діяльності у волейболі, яка детермінує формування психологічного клімату, управління процесом психологічної підготовки волейболісток на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей, проблемні питання підвищення ефективності змагальної діяльності у волейболі на основі оптимізації психологічного клімату.

Автором встановлено, що особливістю спортивних ігор є потреба від спортсменок постійного зв'язку один з одним, активних дій своїх товаришів по команді та інтеграції цих дій, постійно відбувається диференціація ролей і функцій між членами спортивної команди та формування певної стійкості систем відносин між гравцями, які виконують різні функції. Рівень соціально-психологічних взаємодій в спортивній команді багато в чому обумовлює ефективність ігрових дій спортсменок в екстремальних та швидко мінливих умовах змагальної боротьби.

Разом із тим, автор відзначає, що психологічний клімат в команді кваліфікованих волейболісток являє собою соціально-психологічне явище, яке формується під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних чинників та обумовлює емоційно-психологічну стійкість як окремої спортсменки, як особистості, так і команди в цілому. Психологічний клімат у підготовці кваліфікованих волейболісток є обов'язковою складовою їх становлення, як майбутніх висококваліфікованих спортсменів.

У 1 розділі дисертантка доводить наявність проблеми, актуальність теми для проведення досліджень.

У другому розділі **«Методи і організація дослідження»** відповідно до мети та завдань дослідження обґрунтовано використання методів дослідження, описано організацію дослідження і контингент випробуваних.

Дослідження проведено в чотири етапи з 2017 до 2021 роки на базі волейбольних команд «Орбіта-ЗНУ-ОДЮСШ» (Запоріжжя) та «Полісся-ШВСМ-ЖДУ» (Житомир). У дослідженні взяли участь 25 волейболісток (вік 18-31 р., кваліфікація від I розряду до МСМК. Розподіл на групи: нееквівалентна експериментальна група (n = 13) – команда «Орбіта-ЗНУ-ОДЮСШ» (Запоріжжя), контрольна група (n = 12) – команда «Полісся-ШВСМ-ЖДУ» (Житомир).

В роботі автором використано групу методів, які розкривають завдання роботи, доповнюють одне одного, а саме: методи теоретичного рівня дослідження (аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури й інформації мережі Інтернет); методи емпіричного рівня дослідження (анкетування, інтерв'ю з тренерами спортивної команди, аналіз та інтерпретація показників змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток, педагогічне спостереження, методи психодіагностики, педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

У третьому розділі «Визначення факторів, що впливають на підвищення ефективності змагальної діяльності у волейболі» дисертанткою надано характеристику якісних показників психологічного клімату в команді кваліфікованих волейболісток та кількісно-якісні характеристики змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток.

Автором визначено інформативні показники для вивчення психологічного клімату в спортивних командах кваліфікованих волейболісток, які були згруповані в дві відносно самостійні групи: до першої групи увійшли кількісно-якісні показники змагальної діяльності, до другої – показники психологічного клімату та психологічної підготовленості (рівень мотивації до успіху, рівень лідерства, спосіб реагування в конфлікті).

Проведений аналіз дозволив констатувати розбіжності параметрів змагальної діяльності у кваліфікованих волейболісток різних команд відносно амплуа. Автором за допомогою психодіагностичних методик

визначено психологічні особливості, характеристики волейболісток, що грають на різних позиціях та довести їх відмінності.

У четвертому розділі «Авторська методика оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток та експериментальна перевірка її ефективності» автором досліджено передумови організації роботи з оптимізації психологічного клімату волейбольної команди, обґрунтовано та розроблено зміст і структуру авторської методики оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток, визначено особливості психологічного клімату в спортивних командах після проведення експерименту, досліджено та порівняно показники техніко-тактичних дій в змагальній діяльності кваліфікованих волейболісток після впровадження авторської методики.

Автором представлено результати експерименту, що дозволив визначити вплив запропонованої авторської методики на психологічний клімат в команді кваліфікованих волейболісток. Здійснення апробацію методики в підготовчому періоді підготовки спортсменок дозволив раціонально та об'єктивно зіставити результати основної та контрольної груп за результатами виступу у двох ігрових сезонах.

Автором в результаті експериментальної перевірки психологічного клімату, що здійснювалась за авторською методикою, доведено позитивні зміни якісних та кількісних показників. Складовими підвищення рівня психологічного клімату під час проведення формувального експерименту стали розвиток «індивідуальної ефективності», поліпшення міжособистісної взаємодії, покращення зв'язків в системі «тренер – спортсмен», розуміння значущості постійної підтримки сприятливого психологічного клімату, як фактору підвищення спортивного результату.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» викладено характеристику повноти вирішення завдань, здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, що

дозволило обґрунтувати та розробити авторську методику оптимізації психологічного клімату в спортивній команді кваліфікованих волейболісток, що містить комплекс засобів, методів і методичних прийомів психологічного впливу на психологічний клімат в спортивному колективі; розкрити практичну та теоретичну значущість, висвітлити дискусійні положення.

Робота також містить практичні рекомендації, додатки, де відображені комплекси спеціальних вправ, акти впровадження результатів, подано анкети, результати досліджень, оприлюднення результатів досліджень автора.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію Олійник І.С., слід відзначити **деякі зауваження, побажання і дискусійні питання:**

1. За 3 розділом проведено багато досліджень за психологічними методиками, здійснено аналіз змагальної діяльності, проте всі результати розрізнено, немає цілісної картини, систематизації. Так який клімат в команді, які є недоліки та що є позитивним? Над чим працювати та який взаємозв'язок зі змагальною діяльністю. Повинно бути обґрунтування психологічного портрету і клімату команди. Це є підґрунтям для розробки авторської методики чи програми. Цікавим на наш погляд було зробити об'єднані таблиці психологічних характеристик кожної команди та за ампула, зробити порівняльний аналіз як їх психологічних особливостей і клімату, так і ефективності змагальної діяльності. Це дозволило би побачити сильні та слабкі сторони команд, на що потрібно звернути увагу.

2. Проведено дослідження по визначенню стилю керівництва та управління командою тренером. Так який стиль найбільш ефективний у волейболі для покращення психологічного клімату та результативності гри.

3. По ходу проведення експерименту в 4 розділі, а саме порівняльного аналізу, здобувачем зазначені словосполучення більш злагоджений, покращився і т.д. В дисертації зміни, що відбуваються в разі проведеного експерименту, повинні бути представлені шляхом застосування та перевірки параметричних чи непараметричних критеріїв. Без представлення результатів

перевірки змін методами математичної статистики, отримані результати не можуть свідчити про вірогідні зміни. Як можна пояснити, що саме авторська методика вплинула на зміни психологічних показників?? В розділі не подано достовірність відмінностей основних статистичних характеристик (вибіркових середніх), що повинна була визначатися за t-критерієм Стьюдента, також повинен був бути проведений кореляційний аналіз для виявлення щільності взаємозв'язків між показниками на основі підрахунку величин коефіцієнтів рангової кореляції; не показано рівні значущості, які задекларовано як $p=0,01$ та $p=0,001$.

4. Здобувач розробив авторську методику оптимізації психологічного клімату. Проте в тексті дисертації не висвітлено, на чому ґрунтувалася дана методика, які підходи було покладено в її обґрунтування, чим дана методика відрізняється від існуючих. Питанням психологічного клімату та емоційного стану в команді присвячено достатньо робіт науковців, психологи працюють з командами в цьому напрямку. Необхідно було би, на наш погляд, показати особливості цієї методики, які дозволяють в короткий термін досягти позитивних статистично значущих впливів.

5. В роботі зустрічаються помилки.

Однак слід зазначити, що ці питання не знижують актуальності, новизни та практичної значущості дисертаційної роботи та не впливають на її загальну високу позитивну оцінку.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Олійник Ірини Сергіївни на тему: «Підвищення ефективності змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток шляхом оптимізації психологічного клімату команди» має достатнє теоретичне й практичне значення, є самостійним завершеним науковим дослідженням, де висвітлено нові наукові результати, що у сукупності дозволяють розв'язати важливу наукову проблему. За актуальністю порушеної проблеми, новизною отриманих результатів та практичним значенням дисертаційна робота Олійник Ірини Сергіївни відповідає вимогам «Порядку проведення

експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів від « 979 від 21.10.2020), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 017 – «Фізична культура і спорт».

Офіційний опонент:

доктор наук з фізичного виховання і спорту,
професор, завідувач кафедри
кіберспорту та інформаційних технологій
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

О.А. Шинкарук

Підпис Шинкарук О.А. засвідчую

начальник відділу кадрів
Степаненко А. О.